

Oficiální literární platformy *Tvorba* – *Kmen*, kontext jejich vzniku a metakritická pozice. Polemická literární diskuze v pozdních 80. letech jako imitace nezávislé literární kritiky

Tereza Šnellerová

Univerzita Karlova, Ústav české literatury a komparatistiky
snell.te@seznam.cz

SYNOPSIS

Official Literary Platforms *Tvorba* and *Kmen*, the Context of Their Origin and Metacritical Position: A Polemical Literary Discussion in the Late 1980s as an Imitation of Independent Literary Criticism

This article examines the normalisation-era political-cultural weekly *Tvorba*, its position in the field of official literary criticism since 1969, and above all its mutual relationship with the original literary supplement *Kmen* (1982) before and after its independence. It also examines editorial strategies used to introduce these periodicals into official journalistic discourse, including the publication of certain metacritical positions. One discussion on Karel Sýs' denunciation text *Dislocated at the Joints* (*Vymknuta z kloubů*, 1988), for example, seeks to highlight the progressive themes and values of official literary criticism at the end of the 1980s, which increasingly presented itself as autonomous, and which would go on to find its place in the 1990s as well.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS

Tvorba; *Kmen*; oficiální kritika 80. let; polemika / *Tvorba*; *Kmen*; official [literary] criticism of the 1980s; polemic

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366680.2020.3.12>

Prakticky jediným oficiálním periodikem byl kulturně-politický týdeník *Tvorba*.¹ Byl typickým produktem tzv. normalizace: vznikl jako časopis, který měl navozovat představu o bohatém politickém a společensko-kulturním, nejen literárním, dění v čistkami zdecimovaném českém prostředí. Zpočátku (v prvních dvou mimořádných letních vydáních) se redakce ještě otevřeně hlásila k ideám pražského jara

1 Druhým literatuře se věnujícím časopisem byl vedle *Tvorby* *Literární měsíčník*, Orgán Svazu českých spisovatelů, jeho vydávání začalo až po konstituci „nového“ svazu roku 1972.

a reformnímu komunismu, avšak již v září roku 1969, kdy se *Tvorba* stala pravidelným týdeníkem, se pevně přimkla k normalizační linii, na jejíž naplnění i v literární oblasti dohlížel šéfredaktor a marxistický literární historik Jiří Hájek. Zpod protektorátu tohoto stranického periodika v 80. letech vyrůstá časopis *Kmen*, který se prosadil jako jediný oficiální literárně orientovaný týdeník daného období. Původně vznikl jako literární příloha *Tvorby* (od ledna 1982) a roku 1988 se emancipoval jako stejnojmenný časopis.

Pozice obou týdeníků v rámci oficiální československé publicistiky byla výlučná: k oficiálnímu diskurzu nejen patřily, ale jako stranický, potažmo oficiální svazový tisk ho i utvářely. Hlásily se k tradici komunistických novin první republiky, představovaly oficiální politiku strany a dogmaticky reprodukovaly nastavená témata, přičemž svou podstatu a způsob projevu si spolu se svou přiznanou privilegovanou pozicí zachovaly i na sklonku 80. let.

Role *Tvorby* byla původně ještě kruciálnější. Týdeník se stal v roce 1969 jedním z hlavních mediálních nástrojů opětovného získání moci rigidními komunisty. Titulem navazoval na několik generací komunistického listu (1945–1952, 1957–1962) a jmenovitě se odvolával především k *Tvorbě* předválečné (1925–1938), do jejíhož redakčního okruhu patřil Julius Fučík. Od června 1969 obnovenou *Tvorbu* vydával nejprve přímo ÚV KSČ a posléze jeho vydavatelství Rudé právo. Na jejích stranách se od počátku oficiálně deklarovalo, kdo do literatury jako takové (tedy veřejně traktované a tehdy jediné možné, resp. publikované) patřil a kdo nikoli. A toto performativní ustrojení, resp. vědomé rozhodovací gesto v sobě *Tvorba* nesla po celou dobu své existence (viz např. zde otištěný „povolující rozhovor“ s Bohumilem Hrabalem na počátku roku 1975).

S postupným nárůstem členů zkonsolidovaného svazu spisovatelů v 80. letech však přestávala několikastránková literární rubrika *Tvorby* jako omezený publikační prostor požadavkům autorů stačit, a tak v roce 1982 vznikla v rámci časopisu čistě literární příloha *Kmen*. Sem byla od té doby soustředěna veškerá literární témata, referáty ze svazových schůzí a sjezdů, eseje a články k výročím autorů i literárních událostí, recenze, úryvky próz a především zde byla publikována poezie „mladé“ generace. I nový titul přílohy hledal své posvěcení v socialistickém, resp. oficiálním stranickém kánonu.² A jeho pozice ve veřejném literárním prostředí byla vedle zvoleného pojmenování navenek deklarována rovněž jeho patronem, Jiřím Taufrem.³

Svaz se tak v definování vlastního publikačního prostoru plynule začlenil do dobového oficiálně publicistického i politického diskurzu a neproblematicky přijal jak propagandistický repertoár, tak totožné komunikační strategie. Jiří Taufer jako proověřená autorita uvádí 1. číslo *Kmene* příklonem ke komunistické tradici:

2 Byl odvozen od listu „týdenních úvah a poznámek o umění a životě“ F. X. Šaldy (1917–1919) a S. K. Neumannova (1919–1921), na něž opět navázal Julius Fučík (1927–1929), jenž titul používal pro periodikum Klubu moderních nakladatelů.

3 Jiřímu Tauffer byl komunistický literární historik a kritik ze staré stranicky oceňované generace, byl mj. tím, kdo pronesl na konferenci Svazu českých spisovatelů roku 1950 po Ladislavu Štollovi nechvalně proslulý referát o soudobé české poezii (v němž denuncioval a v podstatě z literatury exkomunikoval například básníka Jiřího Koláře). Bez ohledu na to, že na počátku 80. let byl autoritou spíše formální, právě jeho prověřenost a oficiální postoje mu umožnily stát se předsedou redakčního kruhu a zároveň opětovně potvrdily privilegium komentovat (a vybírat) současnou českou literaturu.

Byly to časopisy akcentující princip kritiky, kritiky zkoumající literární dílo z hlediska poměru umění k životu a zásadního odlišení kultury od pakultury, umění od paumění, uměleckých hodnot od opaku hodnoty. [...] Domnívám se, že bude-li důstojným dědicem těchto akcentů i náš KMEN, bude-li je uplatňovat i dnes, v jiné historické situaci, nebudou jeho snahy jen pietním postojem k tradici, ale budou plně odpovídat duchu a potřebám literárního dneška (Taufe 1982, s. 1).

Taufe kritiku postuluje i v proměněném dobovém kontextu poněkud anachronicky jako společenský akt, jenž se má zejména oprít o pevnou socialistickou tradici, a exaltovaným stylem ji představuje jako novodobou či znovu nalezenou zbraň vůči nedostatkům v literatuře, kritika musí „být kritická i ke všemu, co dosud cizopasí na socialismu, co se jím kryje jako fasádou či draperií. Nechť náš *Kmen* pěstuje kritičnost, které je cizí strach před odhalováním jevů signalizujících rozporů mezi kulturními linií a praxí, tedy jevů, které jsou překroucením, ne-li popřením socialistické kulturní politiky“ (Taufe 1982, s. 1). Citovaná proklamace mohla být tehdy již zároveň „maskovací strategií“ nově vznikajícího časopisu či povinnou úlitbou bohům, stejně jako může v dnešním kontextu při čtení působit nepatřičně ironicky či vést k přesvědčení, že oficiální normalizační texty se jednoduše devalvují svým jazykem samy – avšak neodmyslitelným faktem je i opak: že právě takovýto konkrétní text je stavebním kamenem, který umožňuje nahlédnout jakýkoli (zde komunistický) diskurz i dobový pakt (jež na sebe texty svým oficiálním ukotvením, resp. publikací, braly), a ač budeme tento pakt hodnotit jakkoli, existoval tehdy, stejně jako v jiných rozměrech i dnes, a publikující autoři do něj neoddiskutovatelně přistupovali.

Kmen se tak stal reprezentativním příkladem využití nástrojů moci. Přes demonstrativní a k minulosti odkazující rétoriku úvodníku nerozšířil jen své rubriky a nepřebral témata z *Tvorby*, vztahující se k historickým událostem či zavedeným autorům 70. let, ale proměnil se zejména v původní publikační platformu rozšiřující se skupiny oficiálních a progresivních „mladších“ autorů, nové ambiciózní svazové generace zaplňující téměř po deseti letech hiát způsobený normalizačními čistkami.

Navenek se tedy příloha manifestuje jako svazový literární časopis,⁴ který „nebude pěstovat nějakou generačně skupinovou politiku literární“ (Taufe 1982, s. 1), avšak de facto v sobě soustředí zejména doted odstavenou a nyní nastupující generaci tzv. pětatřicátníků, jež se dlouho nemohla v literárním provozu prosadit, neboť jednoduše chyběl publikační prostor. V případě *Kmene* i v historii znormalizovaného svazu šlo o ojedinelou možnost. Do redakční rady ovládané ještě staršími normalizátory – Josef Rybák (1904), Ivan Skála (1922), Vladimír Brett (1921) – patří od počátku mimo jiné Jaroslav Čejka (1943) jako šéfredaktor, jeho zástupce Karel Sýs (1946), Michal Černík (1943), posléze Josef Peterka (1944) – ten je již roku 1982 předsedou svazové komise pro literární teorii a kritiku –, a vedle jmenovaných časopis svými básněmi a statěmi významně profilují i další generační souputníci Jaromír Pelc (1952), Jiří Žáček (1945) či Pavel Vašák (1941).

4 V počátku nese podtitul Týdeník Svazu českých spisovatelů do dubna 1982, ten se záhy proměňuje na *Literatura – Teorie – Umění* a po osamostatnění opět na Týdeník Svazu českých spisovatelů.

Tato původní podvojnost v organizaci či nesourodost se promítá i do obsahu čísel a vrcholí při osamostatnění *Kmene*,⁵ kdy se obě periodika štěpí svým způsobem i politicky (paradoxně v tomto srovnání představuje *Tvorba* jako kulturně-politický časopis více perestrojkou ovlivněné křídlo, svazový list reaguje jen ztěžka, nepružně a až do listopadu 1989 spíše klopýtá za událostmi). V úvodníku s titulem *Čí je Tvorba? Vaše!* z 5. ledna 1988 se týdeník s *Kmenem* pateticky loučí. Sice zde reflektuje politickou i společenskou proměnu doby vzniku přílohy, avšak stále tímž standardním, zjevné meze oficiálně povoleného nepřekračujícím jazykem:

[...] *ale i to nejmilovanější dítě se musí jednou postavit na vlastní nohy. A tak v březnu loňského roku rozhodl IV. Sjezd Svazu českých spisovatelů o tom, že od ledna 1988 začne vydávat svůj nový týdeník, stejného názvu a podobné koncepce, jaké měla i dosavadní příloha Tvorby. V této situaci se však ani Tvorba nemohla pouze vrátit ke své někdejší podobě a rozsahu. Vždyť společenská situace našich dnů je diametrálně odlišná od poč. 70. let, kdy probíhal ostrý zápas za konsolidaci naší kultury a celé společnosti. [...] Dnešní úkoly mají jména Přestavba a Demokracie (Čí je Tvorba? Vaše!, Tvorba 1, 1988, č. 1, s. 1).*

Tvorba tak ke konci 80. let zrcadlila společenská témata v závislosti na veřejné diskuzi, politice tzv. přestavby, která přinesla revizi politického a především hospodářského systému. V těchto stranických intencích se vedla (převážně po roce 1988) i diskuse literární. A ačkoli se okruhy přispěvatelů *Kmene* i znovu obnovené literární rubriky *Tvorby* do jisté míry překrývaly, celkové směřování obou časopisů v rámci oficiálního literárního provozu se postupně měnilo.

Literárněkritické, metakritické a manifestační příspěvky v *Kmeni* společný program nesledovaly. Analýza tehdy otištěných textů naopak evokuje situaci značně nepřehlednou, chaotickou, plnou labilních debat, agresivních i smířlivých vystoupení proti nepublikujícím a nepublikovaným autorům, ale i přinášející nová témata z literatury na desítky let vymazaná (v říjnu roku 1989 např. články o Skupině 42 i Janu Hančovi). Tím vším se redakce týdeníku, jež je nucena reagovat na aktuální společenskou diskusi, snaží deklarovat svobodu literární kritiky i soudobé umělecké tvorby (i co do frekvence tematizování problému). Avšak přes veškeré tyto zdánlivé projevy transformace kritiky i uvažování o literatuře se i literárněkritické stati velmi bezpečně drží daného statu quo a konzervativní stranické linie. Důsledky tohoto efektu lze spatřovat nejen v celkové roztržitosti literárních témat, ale i v konkrétních polemikách na samém sklonku 80. let.

Charakteristické polemické postupy a projevy tehdejší literární kritiky, jež volně a často beze změny přešly i do 90. let, přinášíme na příkladu debaty kolem článku

5 *Kmen* v podstatě již pouze formálně jako nový časopis mladých vítá v úvodníku prvního čísla Josef Rybák, je však zcela v rukou sýsovsko-žáčkovské generace. Vytváří zde navíc falešný dojem kontinuity a jednotné spisovatelské obce či její sounáležitosti, v jedné linii vzpomíná Jiřího Tauerera a autory, kteří zemřeli v průběhu šesti let existence *Kmene*: „Odešel od svého díla jako řada dalších vynikajících autorů těch šesti let. Vilém Závada, Jaroslav Seifert, Vladimír Holan a mnozí jiní. A tak vlastně zůstávám už jediný, kdo našemu časopisu může říci na novou cestu několik slov.“ Evokuje tak předpoklad, že jediný důvod, proč by se Seifert či Holan nezapojili, je jejich úmrtí. Na závěr svého textu se Rybák rovněž přiklonil k převládající představové atmosféře, když *Kmeni* na cestu přeje: „Aby tímto gorbačovským duchem žila celá naše současná tvorba a aby to bylo patrné z každé stránky *Kmene*“ (Rybák 1988, s. 1).

nového šéfredaktora samostatného *Kmene* Karla Sýse Vymknuta z kloubů z května 1988 (Sýs 1988a).

Sýsův text se formálně řadí do esejistické rubriky, v níž byly vždy na stranách 6 a 7 uveřejňovány teoreticko-úvahové stati, avšak svým stylem se drží revoluční a normalizační rétoriky. V krátkých pohrdlivých „glosách“ se vyrovnává s nepohodlnými autory i kritiky režimu a soudobého stavu literatury. Klasickým znakem Sýsových textů je svrchovaný a privilegovaný postoj kritika, nárokování si absolutní pravdy, ignorance rozporu v tématu (rehabilitace autorů, vykonstruovanost procesů, vynucenost exilu atp.) a odhalování zdánlivých charakterových nedostatků protivníka. V době, kdy se literární rubriky oficiálních tiskovin otevírají diskusím o autorech šedozónního prostoru i jim samým a kdy se vedou debaty o samizdatu a exilové literatuře, resp. problému do třech proudů rozdělené české literatury, Sýs tato témata bagatelizuje. Odmítá politiku přestavby a spisovatele, kteří se k ní přidali, považuje přinejmenším za pomýlené, či vědomé lháře:

Co právě frčí? Ti kritici a spol., co se ještě nedávno (lidská paměť nemá tak krátké nohy jako lež) rozplývali nad Malou zemí⁶ (ostatně myslím, že zcela právem, vždyť v naší zeměpisné šířce, jakož i délce, abys hrdinství i jeho obraz opravdu pohledal), unisono pějí nové chorály. Nedej bože, aby jim ještě jednou za jejich života vyměnili noty! (Sýs 1988, s. 6).

Vzápětí se ovšem zabývá i těmi veřejně nepublikujícími. V aforistickém obraze Jeden za osmnáct předvádí zvrácenou optiku, když degraduje jejich kritiku vydávaných autorů: „A tito obyvatelé literárních stájí nejen šeptají, oni také píší, ne však veřejně. Místo čelního nárazu volí buzar“ (Sýs 1988, s. 6). Činí tak z proskribovaných autorů amorální či mravně pochybné osobnosti, jejichž rozhodnutí pramení z pokrytectví nedat všanc své dílo širšímu ověření. V další noticce Cyklostylovaná literatura samizdat představuje jako záležitost pro snoby, jež je atraktivní jen svou falešnou exkluzivitou a obstojí jen proto, že je ve společnosti nedostupná: „Vzpomínám na jeden ‚podzemní‘ časopis. Vedle úryvku z románu Milana Kundery břízky malíře vyloučeného ze strany“ (Sýs 1988, s. 6). V závěrečné části textu jmenovitě denuncuje autory, jimž není umožněno veřejně se vyjádřit, natož bránit: Karla Pecku jako autora samizdatové kritiky díla Bohumila Hrabala a Milana Kundery, jehož odmítavý text prý pramení z nedostatku vlastního talentu („Ach ty věčný vzteku z pecek, z nichž nevyrostly stromy!“), tamtéž), a Františka Kautmana, který Sýsovi zaslal list v reakci na jeho vystoupení na sjezdu spisovatelů. Na dopis kritik neodpoví, ale jeho citaci užije k osobnímu zostuzení a pranýřování: „F. Kautman se nemýlí v tom, že se o něj nezajímám, nýbrž v tom, že ho neznám. Takové lidi je třeba znát! Vždyť patřil v 50. letech [...] k nejkruťjším katům české knihy“ (tamtéž).

Nehoráznost sýsovského žánru a nebezpečnost jeho textů pramení jednak z neochvějnosti jeho postavení, jednak z přesného a manipulativního výběru: nepoukáže ke konkrétním dílům tam, kde mu to není vhod (kupř. k samizdatovému časopisu, jehož součástí je Peckův text, ani k faktu, že Kunderův román i Hrabalova novela jsou dostupné pouze strojopisně), či manipulativně vybírá informace k zneškodnění protivníka, aniž by však samy o sobě byly v přímém rozporu s kritikovým smýšlením:

6 Paměti Leonida Brežněva z válečných bojů o Malou zemi.

např. působení Františka Kautmana v 50. letech patrně Sýs samo o sobě nepovažuje za zásadně špatné, neboť podobné schematické dělení je stále součástí stranické představy o kánonu české literatury.

Tato stať vyvolala široký ohlas jak ve vlastních řadách, tak v disidentské obci. Bezprostředně na ni jako mladší kritik generace v *Kmeni* číslo 32 z 11. 8. 1988 reagoval článkem První pomoc zástupce šéfredaktora Petr Bílek (Bílek 1988). Vystupuje v něm poměrně ostře proti Sýsovu postoji, odmítá jeho radikalitu a nevyargumentované výkřiky a z pozic liberálnější kritiky tvrdí, že je nutné „zmenšovat možnosti latentního stalinismu, který zdaleka neopustil oblast literárních institucí“ (Bílek 1988, s. 1). Odkazuje tím zároveň ke dvěma tehdejšími spojeným problémům: stabilní obsazenosti literárních institucí týmiž představiteli a k politicky motivovanému konsenzu, v jehož rámci k tomu dochází. Politické smýšlení je v této diskusi o pojetí kritiky spíše zástupným problémem palčivějšího – obtížného získávání pozic mladé generace uvnitř systému. Bílek si v dalším výkladu počíná standardně, používá při formulování svého stanoviska zajímavou (a tehdejší oficiální kritikou v případech problematického či z hlediska oficiální publikace hraničního tématu často užívanou) figuru – možné znehodnocení tématu (autora, díla) předem: „Nemá smysl zabraňovat literátům, ani těm ukoptěným, v publikování. Právě naopak je užitečné jejich názory odtabuizovat a vystavit veřejnému posuzování. Ony se totiž ty nekvalitní na čerstvém vzduchu rychle kazí“ (tamtéž). I on relativizuje zdánlivou exkluzivitu či automatickou vyšší hodnotu, kterou by oné literatuře dávala její omezená dostupnost. Zároveň však definuje pole své kritické působnosti zcela jasně, uvnitř vnucených pravidel, aniž je o jejich platnosti přesvědčen: „Každý kritický elév dnes ví, jak se vyhnout nášlapným minám 60. let“ (tamtéž). Internalizovanou cenzuru charakterizuje jako zcela běžnou a reflektovanou praxi, která přirozeně patří ke kritickému řemeslu. A ačkoli končí vyzývacím závěrem – „Jak dlouho se ještě budeme uprostřed Evropy tvářit, že se nás to netýká? Česká literatura jako celek nemůže dynamizovat ducha, pokud se bude denně potýkat s tím, že samozřejmě a veřejně známé pravdy se sluší říkat jen polohlasně“ (tamtéž) – tím, že mantinely pojmenuje, je nijak nepouští, pouze odkáže k jejich existenci. Zmíněná pragmatičnost této kritiky je společná pro celou jednu kritickou generaci zhusta v *Kmeni* působící ke konci 80. let (její kontinuitu představuje vedle Bílka například Pavel Janoušek).

Petr Bílek se k této době strávené v *Kmeni* později vrací. V rozhovoru pro *Host* roku 2005 v odpovědi na otázku, zda si myslí, že sýsovsko-žáčkovská generace se snažila jen imitovat normální poměry, ji hodnotí: „Nelze jim přece zazlívát, že se snažili uplatnit svůj nepopíratelný talent. [...] Takže proti pojetí nějaké ‚skupinové‘ odpovědnosti bych protestoval“ (Bílek – Stöhr 2005, s. 63). Svou roli v redakčním provozu *Kmene* popisuje jako riskantní („Ta vůně rizika nad publikovaným textem mi už vlastně nikdy nepřestane chybět, část dobrodružství mi se svobodou z literatury vlastně vyprchala,“ tamtéž) a zároveň ji marginalizuje, své neúspěšné v rozhovoru jmenované snažení spojit všechny tři literární sféry a okolnosti odchodu z redakce ke konci roku 1988 komentuje: „Dnes už mi to připadá nezajímavé“ (tamtéž).

Skutečností však je, že i Petr Bílek stejně jako ostatní oficiálně působící kritici ve svém jistým způsobem revoltujícím a konfrontačním textu přijímal pravidla systému – revoltoval v uměle vymezeném prostoru, jehož hranic si byl dobře vědom, a tak ho pomohl i spolu se zdáním otevřeně a svobodně literární kritiky udržovat.

Jeho hlas reagující na Sýsův článek nebyl tehdy ojedinělý, tato výměna byla pouze součástí širě pojaté polemiky, přesto však ve svém vyznění zůstal osamoceny. V *Kmeni* na Sýse, resp. na Bílkův komentář posléze reagovali prověřeni etablovaní kritici starší generace, již se, třebaže s výhradami, k Sýsovi přiklonili. V čísle 36 z 8. 9. 1988 na něj navázali dokonce tři autoři: Milan Blahynka, Štěpán Vlašín a Jaromír Pelc (Blahynka 1988; Vlašín 1988; Pelc 1988). K reakci si vybrali vesměs dílčí témata, která byla tak či onak spojena s jejich profesní dráhou či názorem na literární instituce. Jaromír Pelc jako redaktor *Mladé fronty* odpovídá na Bílkův popis soudobého stavu literatury textem o úspěších nakladatelství, jehož „bortící se edici“ kritik ve stati zmínil. Milan Blahynka se naopak přímo identifikuje se Sýsovým stanoviskem a vyzdvihuje kritikovo údajné nasazení jako „ojedinělý výkřik úzkosti z náramně šikovných lidiček“ (Blahynka 1988, s. 1), který je třeba následovat. A v obraně okleštěného slovníku *Čeští spisovatelé 20. století*, na němž se autorsky podílel, Sýsovo samizdatové téma rozvíjí a zavrhuje podzemní literaturu jako banální a nehodnotnou: „Nemusíš napsat ani čárku, aby tě lehkověrné a dobrosrdečné okolí považovalo za spisovatele, vždycky se najde pár hlučných hlupáků, kteří [...] odpřísáhnou, že tvé Dílo znají a že je vynikající, jen aby nevypadali zpozditě“ (tamtéž). Samizdat deformuje v nástroj, který „ze všeobecně opovrhovaných grafomanů, vydávajících kdysi své výtvořiny, nákladem vlastním, činí potlačované neznámé velikány, věci bez chuti vybavuje vůni zakázaného ovoce a spolehlivě je chrání před kritikou“ (tamtéž). Zde navazuje na Sýse nejen obsahově, ale i formálně, využívaje obdobnou reverzní rétorickou figuru – neboť tím, kdo se vědomě vystavuje nebezpečí a prokazuje svou morální převahu, když kritizuje samizdatové, tedy oficiálně nepublikující autory, je kritik sám. Podobně podpůrnou reakcí, jež je však využita k formulaci vlastních otázek o soudobém stavu literatury, je Vlašínův text *Kaleidoskop nápadů a výpadů*. Kritik, patřící od 70. let k oporám normalizačního systému, zde oceňuje Sýsovu manipulaci s fakty jako potřebnou otevřenost, která přiznává existenci tabuizovaným tématům i dílům minulých let. Tento postup opět hodnotí jako zdůraznění hodné osobní nasazení a porušení soudobého zvyku „nepálit si prsty“. Dále však Sýsovo stanovisko mírní a vydává se cestou revize literatury, již on zcela odmítá: „Sýsovi se nelíbí nedůvěra ke všemu oficiálnímu v umění, která se až okázale na veřejnosti projevuje. Ale nevychovávali jsme k této nedůvěře sami? Nerozdáváme čestné tituly, státní a jiné ceny až příliš benevolentně?“ (Vlašín 1988, s. 4). I Vlašín tak upozorňuje na nekritizovatelnost spjatou s určitou pozicí autora, již lze podle něj nalézt na obou stranách spektra, nejen u autorů ze strany vyloučených, ale i těch, kteří byli do současnosti velebeni, a spatřuje uzamčenost literární diskuse tam, kde mladší kritik vidí autonomní prostor. Jeho text opatrně ohledává možnosti soudobé literatury, avšak drží se stylu přestavbové politiky a její rétoriky.

Podobně vedených polemických výměn a metakritických debat o tom, co je literatura, jak sloučit/integrovat její proudy, kdo patří do spisovatelského společenství či jak jednotlivé autory začlenit, v oficiálních literárně publicistických textech, zejména nejen ve svazovém *Kmeni*, ke konci 80. let přibývalo. Z dnešního historii poučeného pohledu se může zdát, že vývoj pozdních 80. let nevyhnutelně ústil k pádu režimu a přinesl s sebou znovu autonomní literární kritiku. Přítomný příspěvek si však k představení záměrně nezvolil polemiku z „přelomového“ roku, naopak se snažil poukázat na dlouhodobější strukturální momenty, jež z oficiální kritiky s proměnou režimu nezmizely.

(Ne)možnost transformace jisté části kritické obce po roce 1989 má své kořeny právě ve vlastní udržované pozici: Autoři se diskreditovali přijetím systémových pravidel hry bez ohledu na to, zda jim věřili, či nikoli. Pragmatický přístup této kritické větve vylučuje ze svého zájmu i praxe to, co je mimo daný vnějšími okolnostmi vnučený rámec a následně jedná „svobodně“. S danými předpoklady vstoupila silná kritická generace do 90. let.⁷ A její plynulé pokračování v kritické a odborné činnosti bez jakékoli potřeby reflexe hovoří významnou měrou i o soudobém stavu kritiky.

Dovětkem k polemice budiž otevřený dopis Milana Jungmanna (Jungmann 1989),⁸ který bezprostředně po vydání stati Vymknuta z kloubů zaslal Sýsovi jako představiteli Svazu spisovatelů rozsáhlou odpověď, v níž komentoval disidentské společenství, faktické důvody fungování samizdatového provozu, objektivní překážky podzemních autorů a zejména se v ní zastal obou dotčených, Karla Pecky i Františka Kautmana. Jeho odpověď nebyla tehdy redakcí publikována. *Kmen* ji otiskl až o rok a půl později (na konci roku 1989) pod vlivem vnějších událostí. Stává se tak pomyslným epilogem *Kmene* a zároveň ilustruje nemožnost nalezení společné řeči:

Tento systém může být tupě krutý či liberálnější, ale jeho podstata se nemění. Za určitých okolností je v něm tedy nedovzdělaná OMEZENENOST, stejně jako za jiných okolností dobře propočítaný CYNISMUS, jedinou možností intelektuálního uplatnění. Systém, do něhož jste Vy a Vaše generace s rozvahou vstoupili, nepáchá dnes justiční vraždy, ale za vaší asistence VRAŽDY DUCHOVNÍ. Osobně byste asi uvítali, kdyby moc konečně dostala rozum a jednala osvíceněji, ale ona Vás drží v šachu kariérami, jež Vám nabídla, a Vás ani nenapadne, abyste je riskovali tím, že poukážete na základní problémy společnosti a kultury“ (Jungmann 1989, s. 3).

LITERATURA

Bílek, Petr – Stöhr, Martin: Vůně rizika nad textem už mi nikdy nepřestane chybět. *Host* 2005, č. 6, s. 61–64.

Bílek, Petr: První pomoc. *Kmeni* 1988, č. 32, s. 1 a 3.

Blahynka, Milan: Případ jedné příručky aneb Příspěvek na téma Vymknuta z kloubů. *Kmen* 1988, č. 36, s. 1 a 3.

Jungmann, Milan: Otevřený dopis šéfredaktorovi týdeníku Svazu českých spisovatelů *Kmen* Karlu Sýsovi. *Kmen* 1989, č. 50, s. 3.

Pelc, Jaromír: Něco o těch „perutích diletantství“. *Kmen* 1988, č. 36, s. 1 a 3.

Rybák, Josef: Na cestu, *Kmen*, 1988, č. 1, s. 1.

Sýs, Karel: Vymknuta z kloubů. *Kmen*, 1988, 26. 5., č. 21, s. 6 a 7.

Taufer, Jiří: Proč *Kmen*? *Tvorba*, příloha *Kmen*. 1982, č. 1, s. 1.

Vlašín, Štěpán: Kaleidoskop nápadů a výpadů. Na okraj článku Vymknuta z kloubů. *Kmen* 1988, č. 36, s. 4.

7 V případě *Kmene* i s vlastní publikační platformou. *Kmen* se v březnu 1990 „proměnil“ v *Tvar*. *Tvorba* se i po výměně redakce po listopadu 1989 potýká s existenčními problémy a koncem roku 1991 zaniká. O vývoji *Kmene* a nastupující kritické generaci, která se etablovala už v oficiální kritice 80. let, pojednává ve svém příspěvku dále Lucie Malá.

8 Arogantní odpověď kritika dostal Milan Jungmann ještě téhož dne zpět, s chybnou citací a přípisem: „Ti, co vylézají na světlo, jsou tolerantní k jinému postoji a respektují jiný názor.“ To se Vám podařilo dokonale ilustrovat.“ Samotná stať byla otištěna již v radikálně jiných podmínkách a za jiné redakce po překotném listopadovém odchodu Karla Sýse (vedením redakce byla v době otištění článku pověřena Pavla Landová).